

Årgång 21 | Nr 2 | 2008

PARNASSIA

Föreningen Smålands Flora

Föreningen Smålands Flora

Föreningen bildades år 1982. Den har för närvarande 251 medlemmar.

Medlemsavgiften för år 2009 är 75 kr. För detta får du *Parnassia* (2 häften om året, tillsammans minst 32 sidor) samt möjlighet att delta på årsmöte + exkursion.

Föreningens plusgiro: 66 29 27 - 3

Styrelse 2008–2009

Ordförande: Margareta Edqvist, Syrengatan 19, 571 39 Nässjö
Tel 0380 - 106 29. E-post margareta.edqvist@telia.com

Vice ordförande: Tomas Burén, Adelgatan 11 C, 393 50 Kalmar
Tel 0480 - 251 89. E-post tomas.buren@netatonce.net

Sekreterare: Åke Widgren, Ronnebygatan 10, 371 32 Karlskrona
Tel 0455 - 31 17 41. E-post ake.widgren@lansstyrelsen.se

Kassör: Hans Thulin, Malmgatan 1, 562 42 Taberg
Tel 070 - 795 54 34. E-post hans.thulin@swipnet.se

Redaktör: Thomas Karlsson, Skogsvägen 46, 122 63 Enskede
Tel 08 - 649 15 69. E-post thomas.karlsson@nrm.se

Helen Bjurulf, Madängsvägen 2B, 556 28 Jönköping
Tel 036 - 71 02 23. E-post helen.bjurulf@gmail.com

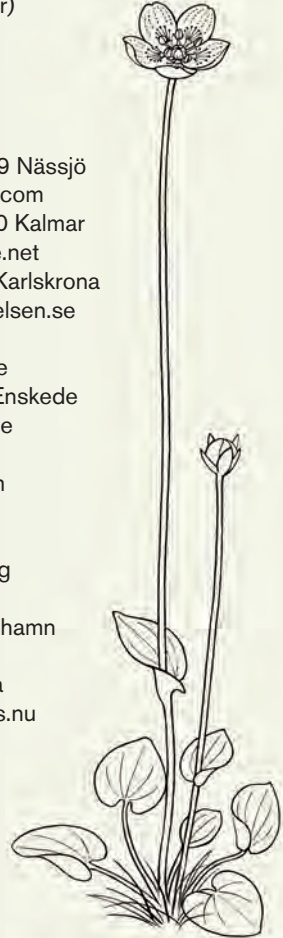
Per Darell, Rökesvens väg 14, 342 34 Alvesta
Tel 0472-129 19. E-post per.darell@alvesta.se

Jan-Erik Hederås, Tyringegatan 21, 252 76 Helsingborg
Tel 042-14 03 91. E-post je.hederas@telia.com

Åke Rühling, Humlekärrshultsvägen 10, 572 41 Oskarshamn
Tel 0491-771 61. E-post ake.ruhling@telia.com

Nicklas Strömberg, Vällingbyvägen 8, 570 84 Mörlunda
Tel 0495-142 79. E-post nicklas.stromberg@anthus.nu

Jonas Wäglind, Tegnégatan 4B, 392 34 Kalmar
Tel 0480-212 59. E-post jonas.waglund@telia.com

Slätterblomma
Parnassia palustris

Omslagsbild: Fingerhirs *Digitaria ischaemum*, en nykomling i landskapet som vi kanske får se mera av i framtiden. Med sina fingerlika ax samlade i stråtoppen liknar fingerhirsen inget annat inhemskt gräs. – Foto Margareta Edqvist.

En Parnassia i färg

▪ Thomas Karlsson

I och med detta häfte trycks *Parnassia* i färg. Den digitala tekniken har gjort detta möjligt. När Brita Ekenfall skapade tidskriften 1988 var det skrivmaskin som gällde. Jan-Erik Hederås, som tog över redaktörskapet 1992, arbetade med dator, men klistrade länge in bilderna för hand på de utskrivna textsidorna, förminskade på kopiator till rätt storlek. Det låter idag som stenåldern, men tidskriften fungerade och bidrog till att hålla oss samman under arbetet med *Smålands flora*. Som ny redaktör tackar jag på föreningens vägnar Jan-Erik så varmt för hans oegennyttiga och väl utförda arbete under 18 år!

Varmt tack också till Lena Eliasson, som utformade vår bok *Smålands Flora*, och som nu har gett vår tidskrift ett nytt ansikte. Lena har valt stilar och färger, utformat tabeller och faktarutor, och gjort ett helt nytt omslag. Min insats som redaktör är att placera text och bild i mallarna och se till att allt finns på sin rätta plats. Fel och brister i det färdiga häftet får skrivas på min räkning.

Till innehållet kommer *Parnassia* nog att förbli sig lik. Nyfynd och återfynd av småländska växter är självklara inslag.

I det här häftet presenterar Tomas Burén en för landskapet ny art, blekinge-björnbär, länge ansedd som en exklusiv Blekingeväxt. – Centralt för föreningen och tidskriften är också att följa upp arter som ökar eller minskar – här det lilla gräset fingerhirs, som har börjat sprida sig längs vägarna i sydöstra Sverige.

Botanisk kulturhistoria har sin givna plats i *Parnassia*. Hans Thulin berättar om Carl Peter Thunberg, en linnelärjunge med världsrykte men ganska lite känd hemma i Småland.

Bertil Möllerströms artikel väcker tankar. Att *Smålands flora* inte på alla punkter är aktuell vet vi ju. Men hur mycket har hänt, vilka arter ökar, vilka minskar och vilka håller ställningarna? Vi får nog vara beredda på stora överraskningar. Kanske är det dags att sätta igång med en planmässig uppföljning i hela landskapet. Det kan förstås inte bli tal om en total nyinventering men kanske inventering av ett urval rutor? Ett liknande projekt har redan startat i vårt grannlandskap Skåne.

Thomas Karlsson, Skogsvägen 46,
122 63 Enskede. Tel 08 - 649 15 69
E-post: thomas.karlsson@nrm.se

Fingerhirs på fortsatt spridning

• **Tomas Burén**

Fingerhirs *Digitaria ischaemum* är ett ettårigt gräs som tidigare bara har förekommit på sandig mark i sydligaste Sverige. Det har där uppträtt både som åkerogräs och på ruderatmarker.

På senare tid har arten börjat spridas längs asfalterade vägar i Skåne och Blekinge. För tillfället är fingerhirs rödlistad i kategorin NT, missgynnad, men kan komma att försvinna från rödlistan om spridningen fortsätter.

Förra året upptäckte jag stora bestånd av fingerhirs längs vägar i sydöstligaste Småland (se *Parnassia* 2007:2). I år har jag hittat mer fingerhirs i samma område, mellan de tidigare upptäckta lokalerna. Längs E22:an mellan Påboda och Gökälund i Söderåkra socken fanns ett sammanhängande bestånd längs ca 50 m vid koordinaten 6253887/1516319 (RT 90), och mindre bestånd finns även ett par hundra meter längre norrut. Jag har inte undersökt hela vägsträckan, så det kan finnas fler lokaler.

Fingerhirs i inlandet

Ännu intressantare är att jag den 17 september hittade ett rejält bestånd med fingerhirs i Långemåla socken

i Högsby kommun, vid en parkeringsficka söder om Långemåla, 400 m NV om Åstorp, vid koordinaten 6325887/1524521. Fingerhirs är tidigare bara funnen vid kusten, i Oskarshamns, Torsås och Kalmar kommuner.

Kjell Petersson, som känner arten väl från Blekinge och sydöstligaste Småland, tror sig ha sett fingerhirs från bilen i en vägkant i närheten av Myresjö i Vetlanda kommun. Han stannade inte och noterade inte lokalen närmare, så uppgiften bör förstas kontrolleras.

De här fynden visar att det kan finnas anledning att leta efter fingerhirs längs vägar även i Smålands inland.

Hur man upptäcker fingerhirs

Fingerhirs växer alldeles intill asfaltkanten. Under sommaren kan man upptäcka större bestånd som bildar en ljusgrön bård intill vägbanan. Längre fram, under blomningen, blir plantorna ofta rödtonade och nedliggande och är svåra att få syn på från bilen.

Tomas Burén, Adelgatan 11C,
393 50 Kalmar. Tel 0480 - 251 89
E-post: tomas.buren@netatonce.net

Blekingebjörnbär finns i Småland!

• Tomas Burén

Under inventeringen av Smålands flora hittade Thomas Karlsson ett par isolerade bestånd med krypbjörnbär *Rubus* sect. *Corylifolii* i Vissefjärda socken, Emmaboda kommun. Dessa bestämdes till gyllenbjörnbär *R. aureolus* av den tyske björnbärsexperten Heinrich Weber. I samband med att Anfred Pedersen och Hans Oluf Martensen beskrev blekingebjörnbär *R. hylanderi* som en ny art (Pedersen & Martensen 1993) fördes preliminärt de båda beläggen från Vissefjärda till denna, tillsammans med ytterligare två småländska insamlingar. Någon småländsk lokal nämndes dock inte när arten publicerades och senare insamlat material från de båda lokalerna i Vissefjärda bestämdes till gyllenbjörnbär. I Smålands flora tas de upp som osäkra uppgifter under gyllenbjörnbär.

Bläsemåla

Den 30 juni i år fick jag tillfälle att besöka de båda lokalerna. I Bläsemåla 200 m NO avtaget mot Fåglasjö (6266575/1479538 = 4F3f 1545) hittade jag ett stort bestånd som helt överensstämde med blekingebjörnbär. Detta är dock

ett par hundra meter från den tidigare angivna lokalen. Dessutom upptäckte jag en ny lokal längs vägen mellan Bläsemåla och Fornamåla 350 m V om avtaget mot Stångsmåla (6266970/1480040 = 4F3g 1900). Belägg från båda lokalerna har lämnats till Naturhistoriska riksmuseet (S) och herbariet i Oskarshamn (OHN).

Sutaremåla

På den andra lokalen i Sutaremåla 75 m Ö om den västra gården (6264977/1481383 = 4F2g 4913) hittade jag bara ett litet krent bestånd, som dock var tillräckligt väl utvecklat för att med säkerhet kunna bestämmas till gyllenbjörnbär. Det var alltså två olika arter!

För att utesluta möjligheten att jag och Thomas hittade olika buskar har jag i höst även tittat på de tidigare tagna beläggen, och de överensstämmer helt med de nya.

Kännetecken

Blekingebjörnbär beskrevs från början som en underart (ssp. *albiflorus*) till gyllenbjörnbär (Hylander 1958). Som art beskrevs den av Martensen & Pedersen

En kraftig blomställning av blekingebjörnbär från lokalen mellan Bläsemåla och Fornamåla i Vissefjärda, Emmaboda kommun. – Foto Tomas Burén.

(1993) och den var då endast känd från Blekinge. Senare har ett par lokaler upptäckts i Skåne, nära blekingegränsen (Tyler m. fl. 2007).

Habitueellt är blekingebjörnbär ganska olikt gyllenbjörnbär. De mest påfallande skillnaderna är att blekingebjörnbär har mörkare gröna blad där uddbladet är bredast ungefär vid mitten, samt att blommorna är rent vita även i knopp. Gyllenbjörnbär har klart gröna eller gulgröna blad med uddblad

som är bredast längre ner; blommorna är svagt rosa, och även stiftan har en mer eller mindre otydlig rosa färg.

Hos gyllenbjörnbär har unga fruktämnen långa hår. Blekingebjörnbär verkar, åtminstone oftast, ha kala fruktämnen, men långa hår från blombotten sticker fram mellan fruktämnena, så det gäller att titta noga.

Typiskt för blekingebjörnbär är också att välutvecklade blomställningar är bladiga upp till toppen och ofta har flera enkla, lite björklövslika blad.

Utbredning

Gyllenbjörnbär finns längs svenska ostkusten och är ganska vanligt ner till trakten av Kalmar. Söder om Kalmar kommun är det endast känt från Sutaremåla och två platser i Blekinge.

Under 2008 har jag hittat blekingebjörnbär på ett par nya lokaler i Blekinge, endast ett par kilometer från smålandsgränsen. Det är därför inte osannolikt att det kan finnas ytterligare någon lokal på smålandssidan.

Referenser

- Hylander, H. 1958: Några nya eller kritiska Rubi Corylifolii. *Botaniska Notiser* 111: 517–534.
- Pedersen, A. & Martensen, H. O. 1993: Rubus hylanderi, ett nytt björnbär av sektionen Corylifolii. *Svensk Botanisk Tidskrift* 87: 211–219.
- Tyler, T. m. fl. (red) 2007: *Floran i Skåne. Arterna och deras utbredning*. Lund.

Tomas Burén, Adelgatan 11C,
393 50 Kalmar. Tel 0480 - 251 89
E-post: tomas.buren@netatonce.net

Årsmötet i Stora Segerstad 2008

• Åke Widgren

Föreningen Smålands Floras årsmöte 2008 hölls på naturbruksgymnasiet i Stora Segerstad nära Reftele den 15–16 augusti. För sista gången leddes årsmötesförhandlingarna av Allan Karlsson. Allan, John Christoffersson, Göran Wendt och Barbro Otterstedt hade alla avböjt omval. Till nya styrelsemedlemmar valdes Helen Bjurulf, Per Darell, Nicklas Strömberg och Jonas Wäglind. Margareta Edqvist valdes till ny ordförande. De avgående ledamöterna avtackades med bland annat blommor och matkorgar. Efter årsmötesförhandlingarna blev det en liten kvällsvandring i närområdet, och dagen avslutades med en kvällsmåltid på skolan.

Lördagsexkursionen

På lördagen hölls en sedvanlig heldags-
exkursion, denna gång under ledning
av Robert Erlandsson, Kerstin Johans-
son och Lars-Erik Pettersson, och med
ett 20-tal deltagare.

Smålandsstenar. Första stoppet gjordes vid domarringarna utanför Smålandsstenar i Villstads socken, en växtplats för hedblomster *Helichrysum arenarium*. Troligen är hedblomstret inte

gammalt på lokalen, det rapporterades första gången 1988. Förutom denna art blommade vanlig ögontröst *Euphrasia stricta* var. *brevipila* i riklig mängd.

Hagshult. Den andra växtlokalen som besöktes var ett översilningspåverkat kärr i en gammal sandtäkt vid Hagshult (6341367 1355293). I den dyiga sanden växte rikligt med bland annat strandlummer *Lycopodiella inundata*, småsiles-hår *Drosera intermedia* och klockkljung *Erica tetralix*. – Den tredje lokalen var Västerån, där vi såg några praktfulla exemplar av safsa *Osmunda regalis*.

Storasjön. På Storasjöns strand vid Kruvebo norr om Burseryd (6349172 1350217) fick vi bekanta oss med en intressant och artrik strandflora. Höjdpunkten var kryppfloka *Apium inundatum*, som har en ganska rik förekomst vid sjön. Andra växter som vi fick se var plattbladig igelknopp *Sparganium angustifolium*, styvt braxengräs *Isoetes lacustris*, strandpryl *Plantago uniflora* och strandranunkel *Ranunculus reptans*. Plattbladig igelknopp är troligen mycket förbisedd i Småland. Exkursionsledarna visade även flotagräs

Legendariska personer från inventeringen av Smålands flora på exkursion efter årsmötet 2008. Avgående ordföranden Allan Karlsson övervakar John Christoffersson, som vilar i gräset. Stående Gunvald Bruce, Nils Eliasson, Krister Wahlström och Inger Bergqvist samt i bakgrunden Tommy Merkert. – Foto Margareta Edqvist.

Sparganium friesii och flytsäv *Isolepis fruitans*; de flöt i ett vattenkar men hade samlats in i en närbelägen sjö, som vi inte kunde besöka på grund av rådande högvatten. I en hage ovanför sjön avnjöts förmiddagskaffet.

Gräfhult. Efter kaffet bar det vidare till en artrik slätteräng i Gräfhult (6353955 1360219) i Våthults socken väster om Gislaved. Bland de växter som kunde beskådas fanns slättergubbe *Arnica montana*, svinrot *Scorzonera hu-milis* och kambräken *Blechnum spicant*.

Den sistnämnda växte med ett par små exemplar i en sluttning i ängens ytterkant. I en angränsande åker fanns några exemplar av gullkrage *Glebionis segetum*.

Ettö. Den medhavda lunchen intogs vid Ettödeltats naturreservat nära Hestra, där exkursionsdeltagarna även fick tillfälle att utbringa ett fyrfaldigt leve för ett förbipasserande brudpar. Efter lunchen bekantade vi oss med reservatet, som omfattar Nissans utlopp i Algustorpasjön med omgivande mar-

ker. Förhoppningen var att vi skulle få se blommande klockgentiana *Gentiana pneumonanthe*. Kraftiga regn hade dock fått vattnet i Nissan att stiga och gentianorna var nu helt översvämmade och utom synhåll. Däremot kunde vi glädja oss åt mängder av vackert blommande ängsvädd *Succisa pratensis*, och vi såg även det sällsynta guldsandbiet *Andrena marginata*, som är helt bundet till ängsvädd som födoväxt. Biet är klassat som sårbart i den gällande rödlistan.

Gislavedstippen. En stark kontrast till naturbetesmarken var nästa lokal, som utgjordes av Gislaveds soptipp i Mossarp (6353148 1366557). Tippen är nu delvis avvecklad och övertäckt med jordmassor. Under en timme genom-söktes området i jakt på intressanta adventivväxter. Den totala artlistan blev lång, hela 151 namn. De mer intressanta växterna förtecknas i rutan här bredvid. Många har inte tidigare påträffats i kommunen.

Broddebo mosse. En sista anhalt gjordes vid Broddebo mosse (6343722 1358364) i Villstads socken, där vi kunde studera hur mosseplanet har börjat växa igen med tall. Därefter bar det tillbaka till Stora Segerstad för eftermiddagsfika, och exkursionsledarna avtackades för en intressant, väl genomförd exkursion.

Åke Widgren, Ronnebygatan 10,
371 32 Karlskrona. Tel 0455 - 31 17 41
E-post: ake.widgren@lansstyrelsen.se

Några fynd på Gislavedstippen

Fiskmålla *Chenopodium polyspermum*
Rödmålla *Chenopodium rubrum*
Sömntuta *Eschscholzia californica*
Rågvallmo *Papaver dubium*
Kornvallmo *Papaver rhoeas*
Opievallmo *Papaver somniferum*
Stillfrö *Descurainia sophia*
Höstkärleksört *Hylotelephium spectabile* × *telephium*
Finsk fingerört *Potentilla intermedia*
Sötbjörnbär *Rubus plicatus*
Vit sötväppling *Melilotus albus*
Klöveroxalis *Oxalis fontana*
Jättebalsamin *Impatiens glandulifera*
Vitplister *Lamium album*
Citronmeliss *Melissa officinalis*
Pepparmynta *Mentha* × *piperita*
Kungsmynta *Origanum vulgare*
Spikklubba *Datura stramonium*
Ballongblomma *Nicandra physalodes*
Kapkrusbär *Physalis peruviana*
Nattskatta *Solanum nigrum*
Sommarkungsljus *Verbascum blattaria*
Praktkungsljus *Verbascum speciosum*
Strimsporre *Linaria repens*
Trådveronika *Veronica filiformis*
Sträv kardvädd *Dipsacus strigosus*
Hönshirs *Echinochloa crus-galli*
Ekorkorn *Hordeum jubatum*
Buketthirs *Panicum capillare*
Majs *Zea mays*

Snille och envishet

Snille och envishet lyder mottot för Smålands Akademi, och vi vill gärna tro att åtminstone den senare egenskapen i någon mån även präglar oss, när vi nu har fått Akademiens Linnépris för boken *Smålands Flora!*

Priset, 20.000 kronor, mottogs av vår förre och vår nye ordförande, Allan Karlsson och Margareta Edqvist, vid en för allmänheten öppen högtidlighet i Växjö domkyrka den 15 november. Dessförinnan hade Allan och Marga-

Akademiens motivering

"LINNÉPRISET tilldelas Smålands flora, som med sina 1216 sidor fördelade på två band är den största av de i Sverige utgivna flororna. För att beskriva landskapets olika växter har totalt 380 personer fingraskat markerna i Småland. Växtlokalerna har besökts vår, sommar och höst. Tillsammans har botanisterna letat växter i mer än 6000 dagar och vandrat över 4000 mil i landskapet, vilket har tagit 14 år att utföra. Smålandsfloran är till stor nytta för naturvården i landet och ett viktigt redskap i kulturminnesvården. I projektet har alla arbetat ideellt och dessutom bekostat sina egna resor."

reta berättat om projektet för Akademien och dess särskilt inbjudna gäster.

Smålands Akademi

Syftet med Smålands Akademi är enligt stadgarna "att sprida glans och ljus över den småländska vitterheten samt att främja den småländska identiteten".

Akademien, som bildades 1993, består av arton ledamöter och har sitt säte i Växjö. Årsmötet cirkulerar mellan olika platser i landskapet och bjuder på ett digert föreläsningsprogram; föreläsningarna är öppna för alla.

Akademien delar ut sex olika priser, Östrabopriset till Esaias Tegnérns minne, Linnépriset för insatser inom linneanska fält, Wallquistpriset för författarskap och forskning med kyrklig anknytning, Emilpriset till Astrid Lindgrens ära, samt Dag Hammarskjöldpriset och Viktor Rydbergpriset till dessa personers minne.

Som Linnépristagare är vi i gott sällskap bland kända kulturpersonligheter och folkbildare: Björn Gidstam, Anders Börjeson, Lotte Möller, Jan Danielson, Björn Berglund och Peter Gerdehag är några som tidigare fått priset.

Mera om Akademien finns att läsa på hemsidan, www.smalandsakademi.se

Trarydstraktens flora då och nu

En ominventering i sydvästra Småland

▪ Bertil Möllerström

Nu är det ett år sedan det efterlängtrade verket Smålands flora kom ut. Jag var en av dem som var med i Växjö och fick träffa några av alla dem som bidragit till att denna landskapsflora blivit ett verk att njuta av, men framför allt ett mycket värdefullt uppslagsverk för lång tid framåt. Men floran förändras och nu kanske mer än tidigare. Själv blev jag så inspirerad att jag bestämde mig för att inventera om alla mina rutor. Jag beslöt mig för att inventera som om det gällde att publicera en ny landskapsflora. Jag har alltså noterat alla arter, även de allra vanligaste. Jag har hållit strängt på rutgränser och inte hoppat över något som kunde kännas svårt.

Mina tjugosex rutor är alla belägna någorlunda nära Traryd med Hallandsgränsen nära i väster, Ljungby i norr, Almhult i öster och Markaryd i söder. I dem har jag hittills noterat ca femtusen växtfynd och gjort många intressanta iakttagelser – några väntade men flera högst oväntade.

Datorer, digitalkameror och andra digitala hjälpmedel underlättar numera onekligen allt administrativt arbete

– sådant där “tråkigt” som också måste göras. Floraverk med så gott som alla arter, underarter eller varieteter som man kan träffa på gör också livet lättare för en nyfiken botanist.

Ute i fält har tyvärr utvecklingen inte varit lika gynnsam. Förbuskning av sjöstränder, dikesrenar och fältkanter har gjort att några områden blivit näst intill omöjliga att nå. Låsta bommar över skogsvägar är numera betydligt vanligare än förr liksom skyltar med ordet PRIVAT långt utanför vad som kan betraktas som tomtgränsen. Dessutom gör sig effekterna av stormarna Gudrun och Per fortfarande påminta här och var.

Men visst finns det många områden kvar som inte har förändrats påtagligt, och många nya växter har tillkommit. Frågan blir: – Finns det fler eller färre arter nu än då? En liten pusselbit i svaret på den frågan hoppas jag denna artikel kanske är.

Jag har varit ute en liten stund eller ibland ganska länge så fort tillfälle getts och även mitt i vintern. Nu är jag nästan halvvägs i mitt arbete vad gäller antal fynd, men inte tid förstås.

Tabell 1. Växter som minskat. Antal rutor med fynd förr och nu anges. De båda sista kolumnerna anger hur många av de nutida fynden som är återfynd respektive nyfynd.

Växt	Då	Nu	Återfynd	Nyfynd
Revlummer <i>Lycopodium annotinum</i> ssp. <i>annotinum</i>	26	3	3	-
Plattlummer <i>Diphysastrum complanatum</i> ssp. <i>complanatum</i>	2	0	0	0
Strandlummer <i>Lycopodiella inundata</i>	3	0	0	0
Låsbräken <i>Botrychium lunaria</i>	2	0	0	0
Kambräken <i>Blechnum spicant</i> var. <i>spicant</i>	4	0	0	0
Etternässla <i>Urtica urens</i>	13	0	0	0
Jungfrulin <i>Polygala vulgaris</i>	14	2	2	0
Kummin <i>Carum carvi</i>	20	0	0	0
Klockgentiana <i>Gentiana pneumonanthe</i>	6	0	0	0
Granspira <i>Pedicularis sylvatica</i> ssp. <i>sylvatica</i>	13	0	0	0
Kärrspira <i>Pedicularis palustris</i> ssp. <i>palustris</i>	4	0	0	0
Linnea <i>Linnaea borealis</i>	18	1	1	0
Kattfot <i>Antennaria dioica</i>	6	0	0	0
Slätterfibbla <i>Hypochoeris maculata</i>	8	0	0	0
Knärot <i>Goodyera repens</i>	6	0	0	0
Nålstarr <i>Carex dioica</i>	1	0	0	0
Taggstarr <i>Carex pauciflora</i>	2	0	0	0
Loppstarr <i>Carex pulicaris</i>	4	0	0	0
Darrgräs <i>Briza media</i>	12	0	0	0
Knägräs <i>Danthonia decumbens</i>	26	10	10	-

Arter som minskar

Ganska snart stod det klart för mig att förändringarna är mera omfattande än jag hade föreställt mig. Många arter som jag tidigare hittade utan alltför stor ansträngning verkade vara helt borta eller i varje fall starkt minskande. Detta gäller bland annat så gott som samtliga åkerogräs. Åkerkål *Brassica rapa* ssp. *campestris*, som jag tidigare fann i tjugotvå rutor, har jag endast återfunnit i en, och åkerrättika *Raphanus*

raphanistrum, tidigare funnen i tjugorutor, har jag över huvud taget inte sett till. Mjukdån *Galeopsis ladanum*, tidigare i elva rutor, lyser också helt med sin frånvaro. Endast de arter som också finner sig väl tillrätta i andra miljöer återfinns i ungefär samma mängd som tidigare eller har kanske till och med ökat. Detta gäller t. ex. rågvallmo (se tabell 3), som jag funnit vid vägkanter, på jordhögar och andra reträttplatser, och som sannolikt ökar. Jag har visser-

Två försvinnande växter, klockgentiana *Gentiana pneumonanthe* och läsbräken *Botrychium lunaria*.
– Foto Margareta Edqvist.

ligen inte hittat den i fler rutor nu än då, men det har tagit ett år, inte tjugo.

Utöver åkerogräsen har jag noterat en vikande trend för ganska många arter (tabell 1). Tendensen är mycket tydlig för alla. Av tabellen kan man möjligen få intrycket att jag kanske haft

för bråttom vad gäller knägräs. Tidigare fanns den dock "överallt", medan jag nu verkligen har fått leta för att återfinna den i hittills tio rutor. I en artikel i SBT, Vanlig då – men nu?, nämner Alf Oredsson knägräs som exempel på arter som fortfarande är så vanliga att

Tabell 2. Nyfunna växter. Den sista kolumnen anger antalet rutor med fynd i hela landskapet Småland.

Växt	Rutor	Biotoper	I Sm
Ängsfråken <i>Equisetum pratense</i>	1	kärrkant	748
Strandpilört <i>Persicaria lapathifolia</i> ssp. <i>lapathifolia</i>	1	pöl på soptipp	20
Svalört <i>Ranunculus ficaria</i> ssp. <i>ficaria</i>	5	vägkanter, utkast	899
Kornvallmo <i>Papaver rhoeas</i>	1	väggkant	158
Flikbjörnbär <i>Rubus laciniatus</i>	2	skräpmark, soptipp	38
Jungfrukam <i>Aphanes arvensis</i>	1	jordhögar	217
Häckvicker <i>Vicia sepium</i>	1	kommunal buskrabatt	1138
Krypoxalis <i>Oxalis corniculata</i>	2	mellan stenar i garageuppfart, utkast	29
Rävtörel <i>Euphorbia peplus</i>	2	rabatt i villaträdgård, jordhögar	322
Grådunört <i>Epilobium lamyi</i>	1	kalkslamsdeponi	9
Myska <i>Galium odoratum</i>	1	väggkant vid kyrkogårdsmur	203
Bredbladigt bocktörne <i>Lycium chinense</i>	1	mellan stenar i kraftverksdammsslänt	3
Bägarnattskatta <i>Solanum physalifolium</i>	1	hög med grusblandad jord	22
Spikklubba <i>Datura stramonium</i> var. <i>stramonium</i>	1	soptipp	35
Färgkulla <i>Anthemis tinctoria</i>	2	jordhög, viltåker i träda	448
Vattenpest <i>Elodea canadensis</i>	1	eutfrierad mossegöl	276
Ogräsdudda <i>Sorghum halepense</i>	1	ruderatmark	11

det inte är uppenbart att de faktiskt minskar. Listan på arter som minskar kan troligen göras mycket längre, men det är knappast möjligt att redan efter en säsong dra säkra slutsatser om arter som även tidigare var sällsynta eller om dem som fortfarande är vanliga.

Nyttillskott

Listan över arter som tillkommit eller som ökar skulle sannolikt bli lika lång som den över minskande eller försvunna arter. Våldigt många, särskilt bland dem som är helt nya i trakten, är trädgårdsflyktingar. De senaste årens

ökade trädgårdsintresse är förstås förklaringen till detta, men det mesta av det man finner vid vägkanter eller på utkast i skogsbyn osv kommer sannolikt inte att sprida sig vidare som bofasta medlemmar av vår flora. Undantag finns, och bland dem vill jag nämna jättenattljus *Oenothera glazioviana*, som sannolikt ganska snart kommer att finnas här och var med helt naturaliserade bestånd.

Övriga nyfynd finns förtecknade i tabell 2. I åtminstone två fall kan man av tabellen dra slutsatsen att de inte är tillfälliga inkomlingar utan arter som

Tabell 3. Växter som ökat. De båda sista kolumnerna anger hur många av de nutida fynden som är återfynd respektive nyfynd.

Växt	Då	Nu	Återfynd	Nyfynd
Mattlumner <i>Lycopodium clavatum</i> ssp. <i>clavatum</i>	20	8	7	1
Rödnav <i>Spergularia rubra</i>	18	22	17	5
Rågvallmo <i>Papaver dubium</i> ssp. <i>dubium</i>	4	4	1	3
Blekbalsamin <i>Impatiens parviflora</i>	1	3	1	2
Pricknattljus <i>Oenothera rubricaulis</i>	1	4	1	3
Stånds <i>Senecio jacobaea</i>	6	3	1	2
Skogssallat <i>Mycelis muralis</i>	11	12	6	6
Syltåg <i>Juncus tenuis</i>	2	5	1	4

troligen kommer att hittas i ytterligare rutor så småningom. Svalört har jag funnit i fem rutor och rävtörel visserligen bara i två rutor, men i en av dessa på två helt skilda lokaler. Rävtörel är en art på spridning – åtminstone här.

Två av de nya arterna, svalört och myska, tillhör i dessa trakter med stor sannolikhet trädgårdsflyktningarnas skara även om de i andra delar av landskapet är ursprungliga. De mera sällsynta nykomlingarna tillhör med något undantag adventivfloran. Jag blev verkligen överraskad när jag mellan kyrkan och affären i Hinneryd hittade ett stort bestånd av ett praktfullt gräs – ogräsdurra – liksom när jag på kommunens avfallsanläggning i Alandsköp upptäckte en hel ”skog” av stolta röda stammar – strandpilört. Fast på sop-tippar kan man vänta sig det mesta förstås. Mera i skymundan växte bägar-nattskattan, som jag hade vissa problem att artbestämma. Så bägar-nattskattan skall få en alldeles egen artikel i nästa nummer av *Parnassia*.

Arter på spridning

Arter som ökar (tabell 3) är i nuläget inte så många men min förhoppning

är att jag efter ytterligare ett inventeringsår skall kunna utöka listan. Två av arterna på min lista, mattlumner och stånds, har förstås inte ökat om man endast tar hänsyn till siffrorna i tabellen. Skulle jag däremot jämföra antalet lokaler förr och nu blev intrycket ett annat, och förr är ju cirka tjugo år medan nu bara är ett, så jag känner mig säker på min sak.

Rödnaven är lite av knägräsets motsats. Den ger ett helt annat svar på frågan *Vanlig då – men nu?* Jag minns hur jag särskilt letade efter några vanliga arter mot slutet av smålandsinventeringen, bland dem rödnav, som bara måste finnas i alla rutor, utan att lyckas helt. Nu har jag, utan att leta systematiskt, redan funnit den i fler rutor än tidigare. Rödnav är som mossor, liten och oansenlig men verkligt praktfull på riktigt nära håll.

Kära återseenden

När jag för ett år sedan påbörjade min ominventering visste jag förstås att alla de riktigt vanliga växterna som t. ex. våtarv *Stellaria media* och vitgröe *Poa annua* skulle dyka upp mer eller mindre genast.

Nordnäckros *Nymphaea alba* ssp. *candida*, med skålförmig blomma och orange, stjärnlikt märke med relativt få strålar, är hittills under 2000-talet den mest funna av de vita näckrosorna i trakten av Traryd. – Foto Bertil Möllerström.

Andra betydligt ovanligare arter visste jag också att jag skulle hitta för att de växer alldeles i min närhet eller för att jag följt dem även under senare tid. Bland dessa återfinns vit näckros *Nymphaea alba*, fodergetruta *Galega orientalis*, ormbär *Paris quadrifolia* och flytsvalting *Luronium natans*. Den vita näckrosens två underarter är gissningsvis som tidigare representerade med ungefär lika stor andel vardera, men hittills har jag förutom mellanformer mest hittat nordnäckros *Nymphaea*

alba ssp. *candida*. Ser man en näckros med det typiska nordnäckrosutseendet kan man känna sig rätt säker på att det verkligen är en nordnäckros man har framför sig. Däremot har det visat sig att näckrosor med ett i förstone typiskt utseende för sydnäckros *Nymphaea alba* ssp. *alba* väldigt ofta är mellanformer eller hybrider om man så vill. Förhoppningsvis skall nästa sommar ge simvänliga vattentemperaturer och möjlighet att hitta mer av den sydliga underarten. Farhågorna att inte återfinna ett

antal oväntade och ovanliga växter var däremot stora. Glädjande nog har dessa farhågor i flera fall visat sig ogrundade. Smalfräken *Equisetum variegatum* visste vi ju alla att den var borta efter att dess enda lokal vid mesahögarna i Delary vuxit igen med tät buskvegetation. Stormen Gudrun ställde till med mycket elände, men kanske har vi samma Gudrun att tacka för smalfräkens återkomst. Efter stormen började man gräva ned elkablar som ersättning för de av stormfällda granar nedrivna luftledningarna. Intill fräkenlokalen ligger en stor transformatorstation, och kabeldragningsfordon eller vad det kan ha varit har tagit sig tvärs över den buskbevuxna lokalen i sådan omfattning att buskarna mer eller mindre helt försvunnit. I hjulspårens kant återfann jag ett, men endast ett, ganska präktigt exemplar av smalfräken. Kan vi hoppas att lokalen nu får vara fri från buskar och att smalfräkenbeståndet förmerar sig till mer livskraftig status.

Jag fann också lungrotten *Chenopodium bonus-henricus* bakom sin lada i Pontansbygd och spjutmållan *Atriplex prostrata* bakom sin i Öje, båda med stora och livskraftiga bestånd. Aklejruta *Thalictrum aquilegifolium* hade jag hittat vid Askenäs. När jag nu på nytt anlände dit träffade jag markägaren som vänligt erbjöd mig parkering på gårdsplanen. Jag passade då på att fråga om aklejrutan fortfarande växte längs vägen ner till hönseriet. Han visste inte och när jag förklarar att aklejruta är en nästan manshög växt med snyggt flikiga blad och vackert lila blommor i toppen

ställde han sig fortfarande frågande. Det var därför med lågt ställda förväntningar jag började min vandring längs hönserivägen. Det växte aklejruta överallt. Som en extra bonus hittade jag när jag kom fram till hönseriet vitplister *Lamium album*, som är mycket sällsynt här, samt en ovanlig form av blåmålla *Chenopodium glaucum*. Den ser ut som en stor citronmålla *Chenopodium ambrosioides* men saknar lukt. Att denna målla verkligen är en blåmålla är inte så lätt att förstå. Problemet borde kanske utredas av någon med de behövliga kunskaperna. I *Smålands flora* nämns ingenting om olika former och den har förstås bara rapporterats som blåmålla rätt och slätt.

Inför slutsputten innan tryckningen av *Smålands flora* blev jag ombedd att se efter om engelsk vallmo *Meconopsis cambrica* fanns kvar på sin lokal i Bökhult. Jag lyckades inte hitta den. Möjligen var det lite för sent på året eller också var det ett dåligt år för engelsk vallmo, för när jag än en gång sökte mig dit i början av maj i år fann jag den. Ett stort och rikt blommande bestånd som alls icke var svårfunnet. Den är förstås en trädgårdsflykting men växer här i helt naturlig miljö som om den tillhört den sydvästsmåländska floran sedan länge.

Hur har skvattram *Rhododendron tomentosum* klarat sig under alla dessa år? Den närmaste av mina sex lokaler för denna östliga art är en liten sjö i skogen dit ingen väg leder. Den växte i strandkanten på samma ställe som förut, men som den såg ut — helt torr

och död. Sista säsongen alltså, hann jag tänka innan jag vred huvudet något lite och upptäckte några mindre men fullt levande skvattribuskar. De andra lokalerna har jag inte besökt ännu.

Sommarfibblan *Leontodon hispidus* finns kvar i Traryd. Det är bara en planta liksom tidigare, men den kan uppenbarligen nå en ganska ansevärd ålder. I Pjätteryd växte kalmus *Acorus calamus* som tidigare och det var ganska väntat, men att jag skulle få återse pilblad *Sagittaria sagittifolia* nära Askenäs kändes mindre sannolikt. Men den fanns där som förr i en miljö som ter sig mycket lovande. Jag måste asa dit någon av mina båtar nästa år. Den viken kan bjuda på fler överraskningar.

När vi hade flyttat in i vårt hus 1970 upptäckte jag i trädgården två ”ogräs” som jag bestämde mig för att bevara för all framtid, nämligen nattglim *Silene noctiflora* och vanlig kavelhirs *Setaria viridis* var. *viridis*. Nattglimmen försvann trots detta så småningom men av kavelhirsens har det varje år dykt upp mängder i rosenrabatten framför huset. Men i år hittade jag ingen. Den är väldigt lätt att känna igen även långt innan blomningen, så risken att den skall följa med när vitgröe och annat ovälkommet rensas bort är ganska liten. Så småningom hittade jag den i ett rikt

bestånd fast i en helt annan rabatt. Där hoppas jag den skall fortsätta att trivas. Den är ju faktiskt rödlistad.

Det fortsatta arbetet

Vid namngivningen och i den systematiska ordningen i denna artikel har jag valt att använda *Den nya nordiska floran* i stället för *Smålands flora* som kanske varit mera logiskt. Men Stenberg-Mossbergs flora är trots allt den bok man oftare har i sin hand och är mest van att bläddra i.

Nu är årstiden för sen för några ytterligare exkursioner. Det är inte jungfrulig mark längre, så nyttan av att ge sig ut lilljulafton eller nyårsafton som förra året är minst sagt ringa. Eftersom jag ligger efter med rapporteringen på artportalen har jag att göra ändå. Men nog längtar jag efter våren.

Litteratur

- Edqvist, M. & Karlsson, T. (red.) 2007: *Smålands flora*. SBF-förlaget, Uppsala.
- Mossberg, B. & Stenberg, L. 2003: *Den nya nordiska floran*. Wahlström & Widstrand, Stockholm.
- Oredsson, A. 2008: Vanlig då – men nu? *Svensk Bot. Tidskr.* 102: 262.

Bertil Möllerström, Kyrkvägen 19,
287 72 Traryd. Tel 0433 - 623 37
E-post: pylle_se@yahoo.se

I Carl Peter Thunbergs fotspår

Besök på ön Dejima, Nagasaki, Japan

▪ Hans Thulin

Under sensommaren 2007 företog jag en treveckorsresa till Japan. Huvudsyftet med resan var att återigen uppleva den japanska naturen, kulturen och det folk som jag vid fyra tidigare tillfällen lärt mig uppskatta. Vidare var intresset inriktat på det medicinska området – framför allt ville jag se hur sjukvård bedrivs i landet och se effekterna på invånarnas hälsa av de båda atombombsfällningarna 6 och 9 augusti 1945.

Därvid kom städerna Hiroshima på Honshu och Nagasaki på Kyushu att besökas. Jag kände mig absolut tvungen att leta reda på den plats där Carl Peter Thunberg verkade som läkare och botanist under sin vistelse i den japanska hamnstaden 1775–76. Under mitt första besök i Nagasaki – sensommaren 1964 – hade jag av en ren händelse träffat på en stor berghäll med Thunbergs namn inristat, då jag var på väg mot Urakami, som blev hypocentrum för plutoniumbomben, beläget cirka 2 km norr om Nagasakis centrum. Jag har diabilden kvar och när jag besökt alla museer och intressanta platser i Nagasaki startade jag letandet efter minnes-

stenen. Min minnesbild var att den låg på uppfartsvägen till en park ganska nära stationen. Men Nagasaki såg idag inte ut som 1964. Hela centrum var omgjort och stora genomfartsleder var byggda. Halvhöga skyskrapor intog nu platsen för den gamla bebyggelsen med små trähus. Parker fanns överallt men ingen minnessten sågs.

Då jag vet om att japaner är hjälpsamma och dessutom åtskilliga känner till Thunberg och hans *Flora Japonica* styrde jag stegen till Nagasakis turistbyrå. Där berättade jag för två glada och pigga turistvärdinnor om mitt tidigare besök i Nagasaki och nämnde Thunbergs namn och *Flora Japonica*. En av dem svarade genast på hygglig engelska att detta namn och floran hade hon hört talas om. De började slå i böcker och på Internet och plötsligt kom ett glatt utrop ”han var svensk botanist och han skrev Japans första flora”. Jag berättade om minnesstenen jag sett tidigare och frågade om de visste var den fanns. De hittade snart en bild på en minnessten, men detta var en annan sten, som hade ytterligare två namn, Engelbert Kaempfer och Franz

von Siebold. Stenen var dessutom mindre än den jag sett tidigare. Guider-
na berättade var Thunberg bodde och
verkade – på ön Dejima – och jag fick
veta att den var belägen i Nagasakis
södra del vid en vik i hamninloppet.
Jag blev eld och lågor och frågade efter
vägen. Inga problem sa flickorna, det
är bara att ta en taxi dit. Alla taxichauf-
förer i Nagasaki vet var Dejima ligger.
De berättade att detta är en mycket
känd plats, och alla nagasakibor känner
till dess historia och betydelse. Nam-
net uttalas Deshima, med tonvikten på
första stavelsen; ändelsen -jima betyder
ö på japanska.

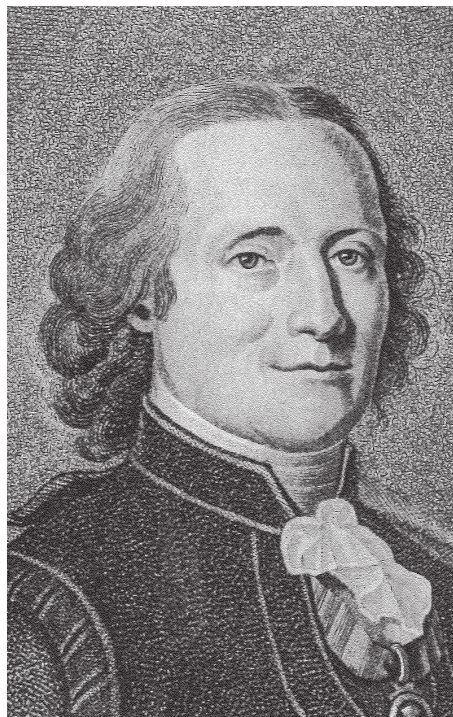
En mycket speciell plats

Sagt och gjort. Det blev en 20 minuters
taxifärd till Dejima och det stämde
att taxichauffören kände platsen väl.
Väl framme visade det sig att Dejima
var förbunden med fastlandet med en
högst 15–20 m lång träbro. Jag använde
den eftermiddagen och kvällen till att
vandrade runt på den lilla ön, som är
konstgjord och mäter 125 m i längd
och 75 m i bredd. Utmed havssidan
fann jag till slut den minnessten, från
1823, som guiderna talat om. Således
har Nagasaki två minnesstenar över
denne linnélärjunge. Det är snudd
på skandal att Thunbergs födelsestad
– Jönköping – inte har en enda.

Dejima är således en mycket liten ö.
När man studerade de tavlor och teck-
ningar, som finns på museet i Dejima,
verkar det som om ön då var större
än idag. Här kunde utländska fartyg,
huvudsakligen portugisiska och hol-

ländska, lossa och lasta från 1600- till
1800-talets mitt. De idag mycket trev-
ligt restaurerade byggnaderna på ön
går nästan alla i holländsk stil: ett litet
torg, rådhus, bostadshus, matställen,
varumagasin, verkstäder, stall – men
även japanska hus och mindre hotell
finns. Rester efter fartyg, roder, master
och kanoner finner man likaså.

På minnesstenen på Dejima finns
som nämnts tre namn ingraverade
– Carl Peter Thunberg, Engelbert
Kaempfer och Philipp Franz von
Siebold. I Japan har dessa tre läkare
och botanister kallats ”De tre lärde på
Dejima”. Kaempfer och von Siebold
var tyskar. De tre verkade i Nagasaki
under helt olika perioder, Kaempfer
1690, Thunberg 1775–76, och von
Siebold 1823. Japan var under hela
denna tid, som kallas Edoperioden,
ett slutet land, helt avskärmat från allt
västerländskt inflytande. De enda väs-
terlänningar som fick besöka landet var
de som följde med holländska handels-
fartyg (och endast två fartyg om året
tilläts), och de fick hålla sig på Dejima.
Därav kommer sig öns starka holländ-
ska prägel. Anledningen till att inga
andra fick besöka Japan var ett mycket
stort missnöje med jesuiter och portu-
giser, som tidigare handlat mycket med
Japan. Japanerna kastade formligen ut
alla portugiser 1638 och kristendomen
förbjöds. Inte heller fick någon japan
lämna sitt land. Överträdelse ledde till
dödsstraff. Den japanske shogunen
Tokugawa Ieyasu förbjöd även byggan-
det av havsgående fartyg. Endast små
skepp för kusttrafik tilläts.

Thunberg i yngre dagar. Kopparstick av C. Westermayr. – Tillhör Bergianska Stiftelsen, Stockholm.

De tre lärde

Thunberg, Kaempfer och von Siebold var alla läkare med stort intresse för botanik. Thunberg kunde på Dejima studera Kaempfers arbeten och skrifter när han arbetade på sin *Flora Japonica*. Thunbergs flora, som utkom 1784, utnyttjades i sin tur av von Siebold, som utgav sin egen japanska flora 1844. Under Edoperioden var det förbjudet att införa eller ge ut västerländska böcker i Japan. Det måste ha varit mycket frustrerande för de tre botanis-

terna att japanerna själva inte kunde få använda deras verk.

Lite om Carl Peter Thunbergs liv

Thunberg föddes 11 november 1743 i Jönköping. Hans far, Johan Thunberg, var bokhållare vid ett gjuteriföretag i staden. Hans arbete bestod bland annat i att övervaka vägning av kalksten i den nordvästra delen av Munksjö, där nu den gamla järnvägsstationen för Taberg–Värnamobanan ligger. Jag har en utmärkt utsikt över denna plats från ett fönster på min arbetsplats. Modern hette Margareta Starkman. Paret hade också en liten affär i Jönköping. Fadern Johan dog tidigt – 1751. Modern fick själv ta hand om sina två pojkar, och detta under ganska besvärliga ekonomiska förhållanden. Hon gifte emellertid efter några år om sig med Gabriel Forsberg, som hade en lite större affär inom beklädnadsbranschen. Familjen lyckades nu få en hygglig ekonomi och man fick råd att sända Carl Peter till Uppsala för studier, där han blev en av Linnés elever. Först studerade han teologi, juridik och filosofi, men han övergick sedan till medicin och tog sin licentiatexamen 1770. Han blev sedan doktor i medicin på en avhandling om ischias.

Studier på kontinenten

Att Thunberg kom ut på sin nio år långa resa, som förde honom ända till Japan, var mer av en tillfällighet. När Thunberg fått sin läkarexamen i Uppsala 1770 ville han fortsätta sina studier i medicin i Paris. Han besökte därvid

först Leiden i Holland en kortare tid. I Leiden fick en nära bekant till Thunberg den tanken att han kunde vara lämplig att sända som naturforskare till någon av det holländska Ostindiska Kompaniets avlägsna handelsplatser. När Thunberg efter ett år lämnade Paris och återvände till Holland hade planerna konkretiserats, och han erbjöds en tjänst som skeppsläkare på ett fartyg, som var destinerat till Japan via den holländska Kapkolonien i nuvarande Sydafrika, för att sedan segla via Batavia (nu Jakarta) i holländska Ostindien. Det var ett stort behov av skeppsläkare på denna trad. Seglatsen var både lång och farlig.

Mot Japan

Thunberg avreste alltså med ett holländskt fartyg i december 1772 till Kapkolonien, där han vistades i tre års tid. Under denna tid gjorde han tre större botaniska resor i sydligaste Afrika och utarbetade en kapflora, *Flora capensis*. Under tiden lärde han sig holländska. Han fick nämligen besked om att det var absolut nödvändigt att tala holländska vid ankomsten till Nagasaki. Om japanerna hade kommit på att han inte var holländare skulle han blivit utvisad omedelbart. Förutom holländarna var det bara kinesiska handelsmän, som anlände i små djonker, som fick bedriva handel i Japan (och då bara i Nagasaki).

På den vidare resan vistades Thunberg några månader i Batavia, numera Djakarta, huvudstad i holländska Ostindien. Han gjorde också resor på Java med besök i städerna Semarang och

Buitenzorg, nuvarande Bogor. Holländarna försökte få Carl Peter att stanna på Java, men han trivdes inte i det tropiska klimatet och fortsatte resan till Japan. Denna etapp var den mest riskabla, och Thunbergs fartyg råkade uppenbarligen ut för ett antal kraftiga tyfoner. Nagasaki och Dejima anlöptes dock lyckligt i augusti 1775.

Fast på Dejima

Det dagliga livet på Dejima måste ha varit mycket begränsat och reglerat. Som tidigare nämnts är ön bara 125 m lång och 75 m bred. Den innehöll dock säkert allt vad en dåtida västeuropé behövde för sitt uppehälle.

Thunberg har själv berättat om hur han i tolkars sällskap kunde göra små exkursioner i Nagasakis omgivning klädd i pudrad peruk, frack och knäbyxor. Han hade en portör på ryggen. Japanerna betraktade honom som en mycket kufisk person då han på detta sätt kröp omkring på ängar och vägar. Thunberg fick jobba hårt för att få den lokale guvernörens tillstånd till dessa utflykter. Under exkursionerna övervakades han hela tiden av japanska myndighetspersoner, som han enligt uppgift själv fick avlöna.

Uppgifter finns också om att Thunberg betalade andra japaner, som levererade varor till Dejima, för att de på olika sätt skulle smuggla in växter. De var t.ex. gömda i hö, som användes som stoppning i madrasser eller för utfodring av kreaturen på Dejima.

Thunberg tjänade pengar på att sälja växt- och djurdelar, som fungerade som

afrodisiaka, till den manliga japanska befolkningen. Han hade bland annat inköpt ett parti noshörningshorn på Java (javanoshörningen är nu utrotad). Detta ansågs vara det bästa afrodisiakum Ostindien kunde uppbringa. Det blev Thunbergs kapital för uppehälle och utgifter under hela hans tid i Japan.

Dessutom arbetade Thunberg på Dejima med den kinesiska naturmetoden moxibution och kunde ta betalt för denna tjänst. Han använde därvid japanska släktingar till malört *Artemisia*. Moxibution är en variant av akupunktur, där man brände in medlet i huden. Medlet låg i små koppar. Metoden hade införts till Japan under 1500- och 1600-talen av jesuitpräster. Den var även känd i Europa under denna tid (även där sannolikt införd av jesuiter). Den används än idag i bland annat Kina och Mongoliet, vilket jag tidigare sett med egna ögon. Thunbergs elev Johan Gustav Hallman presenterade 1788 en doktorsavhandling om moxibution i Uppsala.

Etnologi, medicin och botanik

Thunberg har i sin resedagbok beskrivit de dagliga förhållandena i Japan. Hans reseskildring, *Resa uti Europa, Africa, Asia 1770–79* är ett verk i fyra delar. Dessa böcker utkom under åren 1788 till 1793. Del tre och fyra handlar om tiden i Japan. Dessa senare delar är skrivna i dagboksform. Del fyra handlar om det japanska samhället som Thunberg uppfattat det. Han berättade om i stort sett allt han observerade och upplevde i landet.

Thunberg vistades i Nagasaki i 16 månader. Hans egentliga arbetsuppgift bestod i att vara läkare vid det holländska handelsfaktoriet på Dejima. Thunbergs information om landet kom till viss del från japanska tolkar, som kunde holländska. Han träffade också japanska läkarkollegor, som han undervisade i västerländsk medicin. Thunberg inhämtade också kunskaper om Japan från sin föregångare Engelbert Kaempfer, som lämnade en skriftlig redogörelse från 1690-talet.

Flora Japonica, som Thunberg utarbetade med stöd i Kaempfers iakttagelser, skrevs under vistelsen på Dejima och åren efteråt. Den utkom efter Thunbergs hemkomst, 1784. Thunberg lät senare också trycka ett planschverk med japanska växter, *Icones Plantarum Japonicarum*, som utkom 1794–1805. Några av de beskrivna växterna var egentligen inte japanska utan införda kinesiska trädgårdsväxter. Men man kan ju inte begära att Thunberg, med sina begränsade möjligheter att göra riktiga exkursioner i Japan, skulle kunna bedöma vad som var ursprungligt och infört.

Thunberg höll regelbundna medicinska föreläsningar för japanska kollegor på Dejima. Man vet att han utfärdade diplom för genomgångna kurser. Han donerade dessutom ett antal kirurgiska instrument, vilka han inköpt i Paris. Dessa instrument finns nu på Dejimas museum. På grund av att det saknades ordböcker lyckades Thunberg aldrig lära sig japanska, en sak som han föresatt sig att göra.

Resan till Edo

Däremot fick Thunberg tillfälle att tillsammans med den holländska ambassadören i Japan och några företrädare för holländska Ostindiska Kompaniet göra en 700 km lång resa till Edo, Japans nya huvudstad – nuvarande Tokyo. Ändamålet med resan var att göra en slags artighetsvisit hos shogunen, Japans härskare. Själva besöket hos denne varade endast några timmar, men det tog över 2 månader att färdas till Edo från Nagasaki. Färden gick över både land och vatten. På land bars Thunberg och hans följe i bärstolar. Överallt hälsades européerna av folket. Thunberg passade på att samla växter under färden. Han beskrev själv att han då och då hoppade av bärstolen för att insamla intressanta växter. Han har också berättat om hur folk var klädda, om färgglada kimonos och parasollbärande kvinnor. Själv var han och de tre medresenärerna klädda i rokokodräkt och väckte naturligtvis stort uppseende. Thunberg berättar också om att landet hade fastställd vänstertrafik. Han blev mycket begeistrad av det vackra, bergiga och omväxlande landskapet. Färden gick förbi Osaka, som kallades Österns Paris, och Miyako, nuvarande Kyoto.

Det var bara den holländske ambassadören som fick träffa shogunen. Men Thunberg passade på att bli god vän med en kollega – shogunens livmedikus, Katsuragawa Hoshu. Thunberg kunde vid samtal med sina kollegor informera om hur man utövade medicin i Europa. Han införde bland annat kvicksilverbehandling av syfilis

i Japan på detta sätt. Vidare berättade han för de japanska läkarna om Linnés sexualsystem. Detta kunde von Siebold berätta då han verkade i Japan 50 år senare.

Thunberg fick finna sig i att bo inspärrad på ett värdshusrum i Edo en stor del av de tre veckor man besökte staden. Under uppehållet gjordes dock även en resa upp i bergen ett par tiotal mil norr om huvudstaden. Då besöktes även Japans förnämsta shintotempel, Nikko.

Thunberg gav så småningom ut en skrift om det japanska samhället, *Resa uti det Kejsarliga Japan*, som utkom 1791. Han har beskrivit väl i sin dagbok hur shogunens stora palats i Edo såg ut. Han berättar också att landet hade bra och väl framkomliga vägar. Thunberg kunde se att det japanska jordbruket var effektivt och välskött. Det fanns väl fungerande bevattningsanläggningar och omsorgsfull gödsling förekom. Men det var förekomsten av dittills okända växter, som fångade Thunbergs största intresse på resan. Han betalade tolkar, läkare och andra japaner för att de skulle insamla växter åt honom.

Resan till Edo och övriga delar av Japan gjorde att Thunberg fick en god uppfattning om både landet och befolkningen. Han säger själv i sin resebeskrivning att ”Kejsaredömet Japan är ett i flera avseenden besynnerligt land, till bruk och inrättningar ganska olik Europa och snart sagt alla andra länder i världen.” Detta gäller även idag – jag kan till hundra procent hålla med honom.

En oljemålning av den äldre Thunberg har varit förlaga till bilden på frimärket från 1973. Bakom honom, som i en dröm, ungdomens japanska vyer, människor, blommor.

Hemresan

I november 1776 lämnade Thunberg Nagasaki och Japan. På återvägen till Europa stannade han under åren 1777 till 1778 på Ceylon – nuvarande Sri Lanka. Han anträdde svensk mark först 1779 och emottogs då i audiens av kung Gustav III. Några ytterligare resor för Thunbergs del blev det ej. Men på vägen hem stannade Thunberg i England för att göra några besök. Han passade då på att besöka den store botanisten Daniel Solander i London – även han Linné-lärjunge och läkarkollega. Han kunde hos Sir Joseph Banks beskåda den botaniska samlingen som hans föregångare på Dejima, Engelbert Kaempfer, insamlat under slutet av

1600-talet. Thunberg passade också på att träffa de tyska botanisterna Johan Reinhold Forster och Georg Adam Forster, far och son. De tillbringade sin mesta vetenskapliga tid i England, och bägge deltog i Cooks andra resa i Stilla Oceanen som naturalister tillsammans med Anders Sparrman. Thunberg studerade även deras insamlade växer.

Tillbaka i Sverige

Vid ankomsten till Sverige informerades Thunberg om Carl von Linnés bortgång året innan (1778). Thunberg hade dock fått veta att han utnämnts till botanisk demonstrator vid Uppsala universitet redan då han befann sig på Ceylon 1778.

År 1781 vikarierade han som professor för Linné den yngre under dennes utlandsresa. År 1784 blev han så utnämnd till professor i medicin och medicinsk naturfilosofi i Uppsala efter sonen Linnés för tidiga död. Thunberg kom att bli den svenske botanist som efter Linné namngivit det största antalet nya växter. Han uppställde 74 nya växtsläkten; av dessa är ännu ett 40-tal i bruk. Antalet nybeskrivna växtarter är 1900, varav över hälften tålt senare tiders kritiska granskning. Hans stora samlingar – tusentals ark – finns i Uppsala universitets herbarium. Vid genomgång av dessa har man kunnat beskriva ytterligare 500 nya arter. Bland botanister är *Flora Japonica* och *Flora capensis* ansedda som verkligt klassiska skrifter. Förutom de redan nämnda reseskildringarna och flororna utgav Thunberg hundratals mindre, vetenskapliga arbeten.

Thunberg avled 8 augusti 1828, 85 år gammal, på sin gård Tunaberg i Gamla Uppsala.

Dejima – lucka i järnridån

Vårt besök på ön Dejima var kort men det blev en intensiv studie av allt som förevisades. Idag är ön ett betydande museum. När man gick på de smala kullerstensgränderna och i magasinerna och husen kunde man inte låta bli att tänka på Thunberg och hans över ett år långa vistelse där. Exemplar av Kaempfers, Thunbergs och von Siebolds skrifter fanns utställda liksom kartor över

ön och teckningar som visade aktiviteterna där, t.ex. då ett holländskt fartyg anlände. Vackert färglagda planscher med japanska växter kunde beses.

Jag intresserade mig för öns historia. Dejima anlades 1634 av portugisiska kompanier, som drev handel på Ostasien. Sedermera blev det ju bara holländska Ostindiska Kompaniet som fick anlöpna Dejima – från 1641 till 1847. Sammanlagt anlöpdes Dejima under dessa år 606 gånger av holländska handelsfartyg. Japaner i allmänhet (med undantag för prostituerade) var förbjudna att besöka Dejima. Holländarna handlade först huvudsakligen med silke från Kina, men sedan blev huvudvaran socker från Västindien. Japanerna var vidare intresserade av pälsar, skinn och hajskinn från andra delar av Asien. Kryddor infördes från Moluckerna. Ylle och glasvaror importerades från Europa. Koppar och silver forslades till Europa från Japan. Japanska myndigheter hade ständigt ögonen på Dejima, då man visste att en hel del smuggelvaror bytte ägare där.

För det japanska folket hade Dejima en stor kulturell betydelse. Åtskilliga artiklar och varor nådde det nästan helt slutna Japan genom Dejima. Thunberg spelade en viktig roll (omvitnat av senare forskare och läkare), som en av de få som förde in västerländska tänkesätt och metoder i det slutna Japan.

Hans Thulin, Malmgatan 1,
562 42 Taberg. Tel 036 - 643 93
E-post: hans.thulin@swipnet.se

Råd till författare

Parnassia utkommer 15 maj och 15 december. Artiklar och notiser bör skickas senast 15 april respektive 15 november för att komma med i ett visst häfte.

Det är enklast om du skickar texten med e-post och gärna skriven i Word. Men det går också utmärkt att skicka texten på papper (läs då korrekturet extra noga så att allt blir rätt avskrivet).

Skicka gärna med förslag till bilder – teckningar, kartor eller foton av växter, miljöer, personer. Digitala bilder fungerar smidigast, men vi kan även hantera pappersbilder och dior. Digitala foton måste ha hög upplösning och helst vara i formaten .tif eller .jpg

En artikel bör i tryck inte vara längre än 8 sidor (inklusive bilder). Ta kontakt i god tid om du i speciella fall behöver mera plats.

Välkommen med dina bidrag till *Parnassia*!

Redaktör: Thomas Karlsson, Skogsvägen 46, 122 63 Enskede. Tel 08 - 5195 5179 (arbetet), 08 - 649 15 69 (hem). E-post thomas.karlsson@nrm.se

Nästa häfte

Ett par artiklar har vi redan inbokade till nästa häfte!

- *Åke Widgren* presenterar glansigelknopp – en växt som vi trodde var försvunnen från Småland men som i själva verket är vida spridd!
- *Anna Knöppel* har undersökt floran på nedlagda och nuvarande järnvägsstationer i olika delar av Småland. Många spännande nyfynd!

Äldre häften av Parnassia

Äldre häften av *Parnassia* (år 1992–2007) kan du få för 15 kr styck. Hela sviten (32 häften) kostar 300 kr.

Från år 1988–1991 (8 häften) finns bara få exemplar kvar och de säljs endast i hel svit för 100 kr.

Enstaka häften kan ta slut. I så fall kommer de att nykopieras och kan då få ett något avvikande utseende.

Kostnader för porto och emballage tillkommer. Beställ hos Allan Karlsson, tel 0381–104 16. E-post allan.karlsson@adress.eksjo.com

---

På baksidan: Granspira, darrgräs, låsbräken och klockgentiana, fyra växter som Bertil Möllerström inte ser så ofta nu i Traryd som under inventeringen på 1980-talet. – Foto *Crister Albinsson* (granspira), *Margareta Edqvist* (övriga).

Sid 9

Thomas Karlsson ■ En Parnassia i färg

Sid 10

Tomas Burén ■ Fingerhirs på fortsatt spridning

Sid 11

Tomas Burén ■ Blekingebjörnbär finns i Småland!

Sid 13

Åke Widgren ■ Årsmötet i Stora Segerstad 2008

Sid 16

Snille och envishet

Sid 17

Bertil Möllerström ■ Trarydstraktens flora då och nu

Sid 25

Hans Thulin ■ I Carl Peter Thunbergs fotspår

